

Kahire 2003; Abdülmugis Mustafa Basir el-Mağribi, *Târîhu't-târikati's-Şâzeliyye ve tetavvürühâ*, Dimaşk 2003, s. 15-35; A. Schimmel, *İslâm'ın Mistik Boyutları* (trc. Ergun Kocabiyik), İstanbul 2004, s. 265-270; Mustafa Kara, *Dervişin Hayatı Süfînin Kelâmı*, İstanbul 2005, s. 146-171, 277-301, 426-432; M. Sedgwick, "The Traditionalist Shadhiliyya in the West Guenonians and Schunians", *Une voie soufie dans le monde la Shadhiliyya* (ed. E. Geoffroy), Paris 2005, s. 353-371; A. M. Mohamed Mackeen, "The Early History of Sufism in the Maghrib Prior to al-Shâdhili", *JAOS*, XCI/3 (1971), s. 398-408; a.mlf., "The Rise of al-Shâdhili (D. 656/1258)", a.e., XCI/4 (1971), s. 477-486; T. Graham, "Abo'l-Hasan Shadheli and the Shadheliya", *Sufi*, sy. 7, London 1990, s. 22-26; P. Lory, "al-Shadhili", *El²* (İng.), IX, 170-172; a.mlf., "Shadhiliyya", a.e., IX, 172-175.



AHMET MURAT ÖZEL

ŞÂZELİYYE (الشاذلية)

Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli'ye
(ö. 656/1258)
nisbet edilen tarikat.

Mürşidi Abdüsselâm b. Meşîş'in emriyle 1224-1226 yıllarında İfrîkiye'ye gidip Şâzile beldesindeki Zağvân dağında bir mağarada inzivaya çekilen Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli'nin otuz dört-otuz beş yaşlarında iken o dönemde İfrîkiye bölgesinin başşehri olan Tunus'a geçip irşad faaliyetine başlamasıyla tarikatın temelleri atılmıştır. Şâzeli'nin 642'de (1244) Tunus'tan İskenderiye'ye gelmesiyle birlikte tarikat çok daha geniş kesimlere ulaşma imkânı bulmuştur. Onun makamına geçen Ebü'l-Abbâs el-Mürsî, Mürsî'nin halifelerinden Yâkût el-Arşî, Şâzeli'nin gözde müridlerinden Mekînüddin el-Esmer, yine Şâzeliyye silsilesinde yer alan Dâvûd b. Ömer Bâhilî gibi önemli simaların kabirlerini barındıran İskenderiye, Şâzeliyye'nin bütün dünyaya yayıldığı merkez konumuna gelmiştir. Bazı

çağdaş araştırmacılar, Şâzeliyye pîrinin esasında İbn Meşîş olduğu, Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli'nin tarikatı ve kutbiyyet görevini İbn Meşîş'ten devraldığı görüşündedir (Mackeen, XCI/4 [1971], s. 481). Ancak Şâzeli tarikatına dair bütün kaynaklarda tarikat Şâzeli'nin söz, menkıbe ve âdâbı üzerine temellendirilmekte ve onun tarikatın kurucusu olduğu hususunda bir tereddüt bulunmamaktadır. Üstadının kim olduğu sorulduğunda, "Geçmişte İbn Meşîş ile birlikteydim, ona tâbiydim; şimdi ise herhangi biriyle bir bağlantım yoktur" diye cevap vermesi de Şâzeli'nin kendisini pîr olarak gördüğünü ortaya koymaktadır (İbn Atâullah, *Leâ'ifü'l-mînen*, s. 54).

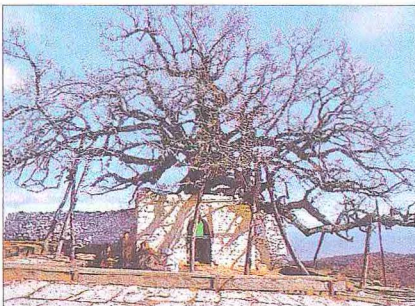
Şâzeliyye öncelikle İskenderiye, Kahire, Tunus gibi şehir ortamlarında teşekkül etmiş, sonraki dönemlerde Mısır'ın yanı sıra Mağrib bölgesinin kırsal alanlarında yayılma imkânı bulmuş, geniş halk tabakasının ve şeyhlerin uygulamalarına bağlı olarak ulemâ üzerinde de etkili olmuştur. Zaman içinde Suriye başta olmak üzere Arap dünyasında, Hint alt kıtasında, Malezya ve Endonezya'da, Afrika'da, Anadolu ve Balkanlar'da, Amerika'da ve birçok Avrupa ülkesinde yayılmıştır. Şâzeliyye, Anadolu'ya XVI. yüzyılın başlarında Meymûniyye kolunun kurucusu Ali b. Meymûn tarafından getirilmiştir. Hayatının son zamanlarında altı yıl Bursa'da kalan Ali b. Meymûn memleketi Suriye'ye dönerken yerine Süfîzâde diye bilinen Şeyh Abdurrahman'ı halife olarak bırakmıştır. İleriki yıllarda Bekriyye kolunun kurucusu Ebü'l-Mekârim el-Bekrî'nin İstanbul'a geldiği, II. Selim'den destek gördüğü, Şâzeli-Cezûlî şeyhi Ebü'l-Mevâhib Ahmed b. Ali es-Simâvî'nin İstanbul ve Balkanlar'da faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bu ilk temaslardan uzunca bir süre sonra 1200 (1786) yılında Silâhdâr Abdullah Ağa tarafından yaptırılan Alibeyköy Şâzeli Dergâhı İstanbul'da açılan ilk Şâzeli zâviyesidir. Bu tarihten itibaren İstanbul'da Unkapı, Beşiktaş (Ertuğrul), Kabataş (Çizmeciler) ve Çemberlitaş'ta Şâzeli dergâhları açılmıştır. Bunlardan Beşiktaş'taki dergâhla kısım Unkapı'ndaki dergâh dışındakilerden herhangi bir iz kalmamıştır. İstanbul'da en çok bilinen ve etki bırakan Şâzeli şeyhi Şeyh Zâfir diye tanınan Muhammed Zâfir el-Medenî'dir (ö. 1903). II. Abdülhamid, Zâfir el-Medenî için Beşiktaş'ta Ertuğrul Tekkesi olarak da bilinen tekkeyi yaptırmış, tekkenin zengin bir vakıf geliri-ne sahip olmasını temin etmiş, kendisi de sık sık buradaki âyinlere katılmıştır. Şâzeliyye'de Ehl-i sünnet sınırları içinde kalma-

ya âzami özen gösterilmiştir. Tarikat mensuplarının Kuzey Afrika'nın batısında şeriflerin dinî hayattaki etkin ve belirleyici rollerine her zaman saygı duymaları, Şeyh Şâzeli başta olmak üzere meşâyih içerisinde çok sayıda şerif bulunması, tarikat silsilesinin Hz. Hasan ve Hz. Ali yoluyla Hz. Peygamber'e ulaşması bu durumu hemen hiç etkilememiş, Ni'metüllâhiyye gibi Şîî renk taşıyan kolunun bir benzeri ortaya çıkmamıştır.

Şâzeliyye mârifet kavramına güçlü vurgu yapan bir tasavvuf yoludur. Mârifetullah konusu gerek Şeyh Şâzeli'nin hizb, dua ve vecizelerinde gerekse sonraki Şâzeli şeyhlerinin eserlerinde önemli bir yer tutar. Şâzeli'nin halifesi Ebü'l-Abbâs el-Mürsî ashâbın amelleriyle seçkinleştiğini, kendi zamanının ehline bunu mârifetle gerçekleştirme imkânının verildiğini söyler (Udde b. Tûnis, s. 134). Mârifet sahibi olmak Şâzeli yolun dervişlerinin temel amacıdır. Ahmed ez-Zerrûk, "İhsan Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir, sen O'nu görmeden de O seni görüyor" anlamındaki meşhur hadisin ilk kısmının mârifet mertebesi olduğunu, Şâzeli ve takipçilerinin bu ilk kısma, Gazzâlî ve takipçilerinin hadisin ikinci kısmına vurgu yaptığını söyler (*Kavâ'idü't-tasavvuf*, s. 82). Şâzeliyye'nin önemli esaslarından biri de tevekkül anlayışıdır. Şeyh Şâzeli kendisine rüyada Allah'ın huzurunda hiçbir tercihte bulunmaması, seçim yapacaksa Resûlullah'a uyarak Allah'a kulluğu seçmesinin, eğer mutlaka bir şeyi seçmesi gerekiyorsa seçmemeyi ve her şeyi Allah'ın seçimine, ihtiyar ve iradesine bırakmasının söylendiğini anlatır. Şâzeliyye'nin Mürsî'den sonraki üçüncü mürşidi İbn Atâullah el-İskenderî *et-Tenvîr fî ishkâti't-tedbir* adlı eserini yalnız bu konuya ayırmıştır. Şâzeliyye karametler ve olağan üstü haller konusunda mutedil bir yol izlemiştir. Keşif, vârit gibi hususlarda dinin temel kaynaklarının esas alınması gerektiğini bizzat Ebü'l-Hasan eş-Şâzeli söylemiş, hakikat cihetinden bir vârit aldığında bunu ancak iki âdil şahide (Kur'an ve Sünnet) sahip olduğunda kabul edeceğini belirtmiştir (Muhammed el-Fâsî, s. 9). Tarikatın İseviyye gibi bazı kollarda ateş, yılan ve akreplerle yapılan gösteriler başka kollarda benimsenmemiştir.

Dünya nimetlerinden sıkı sıkıya kaçınan bir zühd anlayışı yerine Şâzeliyye'de dünya nimetlerini bağışlayana şükür ifade eden bir tutum sergilenmektedir. İbn Atâullah el-İskenderî, şeyhi Mürsî'nin şükreden bir zengini sabreden bir fakire tercih ettiğini, bunun İbn Atâ ve Hakîm et-Tirmizî'nin yo-

Şâzeli'nin mürşidi Abdüsselâm b. Meşîş'in türbesi



lu olduğunu, Mürsî'nin şükrün cennetliklerin sıfatı olduğunu, sabrın ise böyle olmadığını söylediğini aktarır (*Letâ'ifü'l-mînen*, s. 147). İbn Atâullah el-İskenderî de şükürle birlikte olması durumunda güzel giymenin ve yiye içmenin sûfiye bir zarar dokunmayacağı görüşündedir. Şâzeli yolunun ruhbanlık ile arpa ve kepek yeme yolu olmadığını, hidayette yakine ulaşma ve sabır yolu olduğunu söylemiş, Ebû'l-Abbâs el-Mürsî seyrü sülûk usulünün, müridi dünyadan kopararak ve dünyevî herhangi bir şeyle meşguliyetine izin vermemekle tarıkata yönelmesini sağlamak yerine onun dünyevî meşguliyyete devam ederek tarıkatta yol almasını, ilâhî ihvanların nurlarıyla karşılaşınca kalbinin kendiliğinden dünyadan kopmasını temin etmek olduğuna işaret eder (*a.g.e.*, s. 145). Şâzeliyye şeyhleri mensuplarına gündelik işlerinden geri kalmamalarını tavsiye etmişler, Şâzeli de ziraat yaparak geçimini sağlamıştır.

Kollar arasında az çok farklılık görülmele birlikte Şâzeliyye'de intisap uygulaması şöyledir: Tâlip biattan önce tövbe ve tecdid-i îman eder. Müridle şeyh dizleri birbirine değecek biçimde karşılıklı oturur ve iki elleriyle birbirlerinin ellerini tutar, birbirlerine doğru eğilirler; şeyh, Feth sûresinin 10. âyetini ve Salâtü't-tefrîciyye'yi okur. Biattan sonra eller açılarak hazır bulunanlarla birlikte dua edilir. Tarikatın bazı kollarında bu törenin ardından mürid kendisine öğretilen bu törene has bazı lafızlarla bir müddet zikreder, daha sonra şeyh virde devam etmesi hususunda ve başka konularda tavsiyelerde bulunur. Vird sabah ve akşam namazlarının ardından oku-

nur. Kollara göre Vâkıa sûresi ya da Mülk sûresinin veya Salâtü'l-Meşîşiyye'nin okunmasıyla başlayan vird 100 defa estağfirullah, 100 salavat, tevhid ve bazı kollarda 100 defa "elhamdülillâh ve's-şükrülillâh" tesbihiyle sürer.

Şâzeliyye tarikatında zikir cehrî olup kuûdî ve kıyâmî olarak yapılır. Haftada bir, perşembe ya da cuma günü gerçekleştirilen ve çoğunlukla "meclis" adı verilen âyinlerde halka şeklinde veya karşılıklı saf şeklinde oturulur. Şâzeli meşâyihinden birine ait divandan okunan ve "semâ" diye adlandırılan kaside ve şügüllerin genellikle tevhid ve salavat içeren nakarat kısımlarına bütün müridler katılır. Âyinlerde dinî mûsikiye yer verilmesi konusunda Şâzeliyye tarihi içinde farklı görüşler ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Şeyh Şâzeli ya da Ahmed ez-Zerrûk gibi önemli bir Şâzeli şeyhi kendi zamanındaki uygulamaları değerlendirirken dinî mûsiki hakkında olumsuz bir tutum takınmakla birlikte zaman içinde tarikatın birçok kolunda semâ âyinin esasını teşkil eder hale gelmiştir. Bazı kollarda ise meclislere Şâzeli'nin *Hizbû'l-kebîr*'i ve evrâd-ı şerîfesi okunarak başlanır, kıyâmî zikirle devam edilir. Zikrin sonunda şeyh sohbet yapar. Birçok kolda sohbete "müzakere" adı verilir. Şeyhin hazır bulunmadığı meclislerde onun tâlimatı doğrultusunda bir metin okunur.

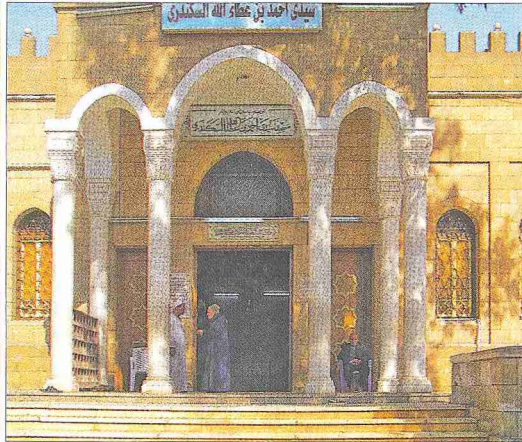
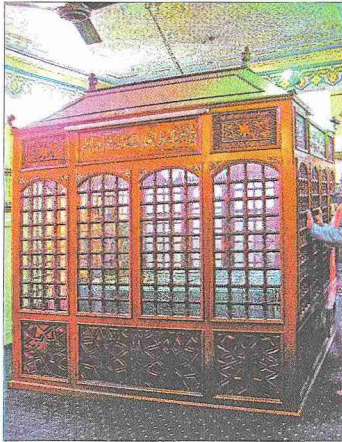
Ebû'l-Hasan eş-Şâzeli, kendi zamanında bilhassa mevlid-i nebî gibi önemli günlerde büyük toplantılar düzenlemiş, bayraklar ve kôsler eşliğinde alaylar kurmuş, büyük halk kitleleri bu toplantılarda hazır bulunmuştur. Bugün de Şâzeliyye mensuplarınınca "ihtifal" denilen bu tür yıllık top-

lantılar yapılmaktadır. En az üç gün süren toplantılar dünyanın farklı ülkelerindeki müridlerin şeyhleriyle buluşmalarını, bugün biçimde zikir ve sohbetle meşgul olmalarını temin eder. Seyahat ve ziyaret Şâzeliyye'de önem verilen bir uygulamadır. Şeyhler müridlerini bulundukları yerde ziyaret eder, farklı ülke ve şehirlerde yaşayan müridlerin birbirlerini ziyaret etmelerini tavsiye ederler. Aleviyye gibi XX. yüzyılın etkili bir Şâzeli kolunun kurucusu olan Ahmed el-Alevî'nin mensupları, onun kaleme aldığı etkileyici bir metin sayılan *Münâcât*'ı okumak üzere âyin günü dışında haftada bir gün toplanırlar. Bu metnin haftada en az bir defa okunması müridlere tavsiye edilir. Şâzeliyye'de müstakil bir tarikat hüviyeti bulunmamaktadır. Tarikatın XX. yüzyıldaki en önemli kollarından olan ve yaşayan alt kollarıyla günümüzde de etkisini sürdüren Derkâviyye'ye mensup müridler boyunlarında iri taneli tesbihler ve ellerinde asâ taşırlar. Ancak bu sadece Derkâviyye'ye ait bir uygulamadır.

Şeyh Şâzeli geride herhangi bir kitap bırakmamış, ancak en meşhurları *Hizbû'l-bahr* olan çok sayıda hizb ve dua metni tertip etmiş, bunlar kaydedilerek zamanımıza ulaşmıştır. *Hizbû'l-bahr* başka tarikatlarda da kabul görmüş ve okunmuştur. Şâzeli'nin tasavvuf anlayışına paralel olarak mutlak kulluğun gerçekleştirilmesi, tam bir teslimiyet, mânevî sırların talebi, samimi bir boyun eğişin ve tevazuun ifadesi olan bu hizipler tarikat mensupları nezdinde büyük değer taşımaktadır. Abdüsselâm b. Meşîş'in terkip ettiği, "Hicâbü'l-a'zam" olarak da bilinen Salâtü'l-Meşîşiyye, Şâzeliyye'nin önemli metinlerinden biridir. Şâzeliyye'nin bazı kollarında günlük vird içinde yer alan Salâtü'l-Meşîşiyye, Şâzeliyye dışındaki bazı tarikatlarda da okunmaktadır. Şâzeliyye'nin Cezûliyye kolunun kurucusu Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin tertip ettiği *Delâ'ilü'l-hayrât* adlı salavat mecmuası sadece Şâzeliyye içinde değil Nakşibendîlik başta olmak üzere birçok tarikatta tanınmakta, günlük ya da haftalık vird şeklinde bölümler halinde okunmaktadır. Ebû'l-Hasan eş-Şâzeli ve diğer Şâzeli şeyhleri tarafından tertip edilen vird ve hizipleri Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi *Mecmû'atü'l-aḥzâb*'ında bir araya getirmiştir.

Şâzeliyye 100'ün üzerindeki alt koluyla İslâm dünyasında en yaygın tarikatlardan biridir (tam bir listesi için bk. Güven, s. 307-362). Bu kollardan en meşhurları şunlardır: Vefâiyye (kurucusu: Muhammed Ve-

İbn Atâullah el-İskenderî'nin kabri ile İbn Atâullah İskenderî Camii'nin cümle kapısı



fâ b. Muhammed el-Mağribî, ö. 765/1364); **Yâfiyye** (kurucusu: Abdullah b. Es'ad el-Yâfiî, ö. 768/1367), **Cezûliyye** (kurucusu: Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî, ö. 870/1465), **Arûsiyye** (kurucusu: Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Arûs el-Hevvârî, ö. 868/1463), **Zerrûkiyye** (kurucusu: Ahmed ez-Zerrûk, ö. 899/1493), **Meymûniyye** (Ali b. Meymûn el-İdrîsî, ö. 917/1511), **Râşidiyye** (kurucusu: Ahmed b. Yûsuf er-Râşidî, ö. 927/1521), **İseviyye** (kurucusu: Muhammed b. İsâ el-Meknesî el-Mağribî, ö. 930/1524), **Bekkiyye** (kurucusu: Ömer b. Seyyid Ahmed el-Bekkî et-Tûnisî, ö. 960/1552), **Bekriyye** (kurucusu: Ebû'l-Mekârim el-Bekrî, ö. 994/1586), **Nâsriyye** (kurucusu: Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Nâsır ed-Derî, ö. 1085/1674), **Hızırıyye** (kurucusu: Abdülazîz ed-Debbâğ, ö. 1132/1720), **Beyyûmiyye** (kurucusu: Ali Nûreddin b. Hicâzî el-Beyyûmî, ö. 1183/1769), **Derkâviyye** (kurucusu: Ebû Hâmid Mevlây el-Arabî b. Ahmed ed-Derkâvî, ö. 1239/1823), **Medeniyye** (kurucusu: Muhammed Hasan b. Hamza Zâfir el-Medenî, ö. 1263/1847), **Yeşrutıyye** (kurucusu: Seyyid Ali Nûreddin b. Yeşrutî et-Tûnisî, ö. 1316/1899), **Aleviyye** (kurucusu: Ahmed el-Alevî, ö. 1934). Şâzeliyye'nin birçok kolu bugün yaşamamakta veya kendi arasından çıkan bir kolun içinde devam etmektedir.

Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî ve Şâzeliyye ile Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve onun temsil ettiği Ekberîyye yolundan hangisinin üstün olduğu son zamanlarda önemli bir tartışmaya konu olmuştur. İbn Atâullah el-İskenderî Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî'nin İskenderiye'de ikamet ederken Sadreddin Konevî ile buluştuğunu, bu sırada ona zamanın kutbunun kim olduğunu sorduğunu, Konevî'nin bu soruya bir cevap vermediğini söyler (*Letâ'ifü'l-minen*, s. 63-64). Paul Nwiya bu rivayette Şâzeliyye'nin Şâzelî'nin yolunu bizzat kutubdan tâlim et-

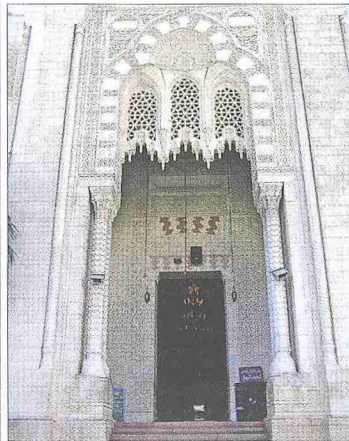
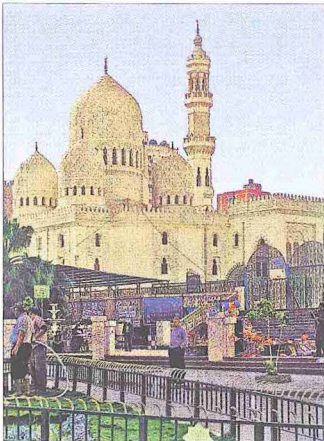
mesi sebebiyle Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından temsil edilen yola üstünlüğüne dair bir ima bulunduğunu ileri sürmüştür, bir İbnü'l-Arabî uzmanı olan Michel Chodkiewicz bu görüşü reddetmiştir. Ona göre İbnü'l-Arabî tarafından temsil edilen "hâtem"lik rolü kutbun rolüyle çatışmamaktadır (*E²* [İng.], IX, 172). Bazı araştırmacılara göre bu görüşme, Sadreddin Konevî'nin Mısır'a ikinci gidişinden sonra muhtemelen 1243'te gerçekleşmiştir. Bu da Şâzelî ile Sadreddin Konevî arasında kutba dair bir konuşmanın cereyan etmediğinin kanıtıdır. Çünkü İbnü'l-Arabî bu tarihten en az iki yıl önce öldüğünden kutubluğun adaylarından biri olamamaktadır (McGregor, s. 107-117). Öte yandan Şâzelî şeyhleri İbnü'l-Arabî'ye ve görüşlerine yakın ilgi göstermiş, meselâ İbn Atâullah el-İskenderî, *Letâ'ifü'l-minen*'de ondan doğrudan alıntılar yapmıştır (s. 57, 110). İbn Atâullah'ın ve İbnü'l-Arabî'nin Ebû Medyen'in "Mâ lezzetü'l-îş ..." diye başlayan meşhur kasidesine şerh yazmaları da kayda değer bir husustur. Çağdaş Şâzeliyye için de durum aynıdır. Ahmed el-Alevî'nin eserlerinde İbnü'l-Arabî'ye atıflara rastlanmaktadır. Onun *el-Bahrü'l-mescûr* adlı tefsiri İbnü'l-Arabî'yi hatırlatan ifadelerle bezenmiştir.

Dünyanın hemen her yerinde müntesibi bulunan Şâzeliyye XX. yüzyılda Batı'da en çok ilgi gören tarikatlardan biridir. Rene Guenon (Abdülvahid Yahyâ), Michel Valsan, Frithjof Schuon (İsâ Nûreddin), Martin Lings (Ebûbekir Sirâceddin), Titus Burckhardt, Ian Dallas (Abdülkâdir es-Sûfî), Gai Eaton gibi ihtida etmiş önemli aydınların Şâzeliyye tarikatına intisap etmesi tarikatı Batılı çevrelerde bir ilgi odağı haline getirmiştir. XX. yüzyılda Şâzeliyye tarikatının en önemli şahsiyeti olan Ahmed el-Alevî'nin kitapları, aralarında Türkçe'nin de olduğu birçok dile çevrilmiştir. Daha hayatta iken yüz

binleri bulan müridleri dünyanın belli başlı merkezlerinde Aleviyye zâviyeleri açmıştır. Günümüzde Cezayir'den Malezya'ya, Hindistan'dan Güney Afrika'ya kadar bu kola mensup şeyhlerce açılmış zâviyeler faaliyetlerini sürdürmekte, müridler her yıl dünyanın farklı ülkelerinde ihtifal toplantılarında bir araya gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Atâullah el-İskenderî, *et-Tenvîr fî ishkâti't-tedbir*, Beyrut 1998, tür.yer.; a.mlf., *'Unvânü't-tevfiğ fî âdâbi't-tarîk* (nşr. Muhyiddin et-Tu'mî, *Tabakâtü's-Şâzeliyyeti'l-kübâ* içinde), s. 118-133; a.mlf., *Letâ'ifü'l-minen*, Beyrut 2005; Zerrûk, *en-Naşıhatü'l-kâfiye li-men haşşahullâhü bi'l-âfiye* (nşr. Abdülmecid Hayâlî), Beyrut 2001, s. 63; a.mlf., *Kavâ'idü't-taşavvuf* (nşr. Osman el-Huveymidî – Hasan es-Semmâhî Süveydân), Beyrut 1425/2004, s. 82; Süyûtî, *Te'yîdül-hâki-kati'l-âliyye ve teşyidül-tarîkati's-Şâzeliyye* (nşr. M. Hüseyinî Mustafa), Halep 2002; Şarânî, *et-Tabakâtü'l-kübâ*, Beyrut 1997, s. 290-301; Zebîdî, *İthâfû'l-aşfiyâ*, s. 209-212; a.mlf., *'İkd*, s. 69-72; Harîrîzâde, *Tibyan*, II, v. 167-180; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, *Mecmû'atü'l-aḥ-zâb*, İstanbul 1311/1893, I, tür.yer.; Hüseyin Vas-sâf, *Sefîne*, I, 272-312; Muhammed b. Muhammed el-Fâsî, *el-Fütûḥâtü'r-rabbâniyye fî taẓẓilü't-tarîkati's-Şâzeliyye*, Kahire 1340/1921, s. 9; Ali Sâlim Ammâr, *Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî*, Kahire 1951, tür.yer.; N. Grandin, "Soudan, corne de L'Afrique et Afrique orientale", *Les ordres mystiques dans l'Islam: Cheminements et situation actuelle* (ed. A. Popovic – G. Veinstein), Paris 1985, s. 170-171; Ahmed el-Alevî, *Münâcât*, Müstegânim 1986; a.mlf., *el-Bahrü'l-mescûr fî tefsiri'l-Kur'ân bi-maḥzi'n-nûr*, Müstegânim 1995, tür.yer.; Udde b. Tûnis, *ed-Dürretü'l-behiyye fî evrâdi ve senedi't-tarîkati'l-Aleviyye*, Müstegânim 1987; M. Ahmed Dernîka, *et-Tarîkatü's-Şâzeliyye ve a'lâmühâ*, Beyrut 1410/1990; A. Popovic, "Les derviches balkaniques III: Les shadhili", *Yâd-Nâma in Memoria di Alessandro Bausani*, Roma 1991, I, 389-408; V. Danner, "The Shadhiliyyah and North African Sufism", *Islamic Spirituality* (ed. Seyyed Hossein Nasr), New York 1991, II, 26-48; İbnü's-Sabbâğ Muhammed b. Ebû'l-Kâsım el-Himyerî, *The Mystical Teachings of al-Shadhili* (trc. E. H. Douglas, ed. İbrahim M. Abu-Rabi'), Albany 1993; a.mlf., *Dürretü'l-esrâr ve tuḥfetü'l-ebrâr*, Kahire 2001, tür.yer.; Muhyiddin et-Tu'mî, *Tabakâtü's-Şâzeliyyeti'l-kübâ*, Beyrut 1416/1996, tür.yer.; S. Andezian, "Sufi Brotherhoods in Contemporary Algeria", *Algerie: Revolution Revisited* (ed. Reza Shah-Kazemi), London 1997, s. 114-128; Abdülhalim Mahmûd, *el-Kutbû's-şehid Sîdî 'Abdüsselâm b. Beşîş*, Kahire 1997, s. 16-17; a.mlf., *Kaẓiyyetü't-taşavvuf: el-Medresetü's-Şâzeliyye*, Kahire 2003; A. Knysh, *Islamic Mysticism: A Short History*, Leiden 1999, s. 207-212; Mustafa Salim Güven, *Ebû'l-Hasan Şâzilî ve Şâziliyye* (doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Sâlih Hasan er-Riyâşî, *eş-Şeyḥ Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî: Ḥayâtühü menâkıbühü âşârühü*, Kerkük 2001; Ahmed b. Muhammed b. İyâd eş-Şâfi, *el-Mefâḥirü'l-âliyye fî'l-me'âşiri's-Şâzeliyye*, Halep 2002; Abdülkâdir İşâ, *Tasavvufian Hakikatler* (trc. Hasan Arslan), İstanbul 2003, tür.yer.; Abdülmugis Mustafa Basîr el-Mağribî, *Târîḥü't-tarîkati's-Şâzeliyye ve teḥavvürühâ*, Dimaşk 2003, s. 35-50; E. de Neveu, *el-Ḥuân* (trc. Kemâl Filâli), Cezayir



Mürşî Camii
ve caminin
tackapısı

2003, s. 85 vd.; A. Schimmel, *İslâm'ın Mistik Boyutları* (trc. Ergun Kocabıyık), İstanbul 2004, s. 265-270; Kamil Büyüker, *II. Abdülhamid Han'ın Şeyhi Şeyh Muhammed Zafir Efendi ve Ertuğrul Tekkesi*, İstanbul 2004; Mustafa Kara, *Dervişin Hayatı Süfinin Kelâmı*, İstanbul 2005, s. 146-171, 277-301, 426-432; *Une voie soufie dans le monde la Shadhiliyya* (ed. E. Geoffroy), Paris 2005; Youssef Ziedan, "The Legacy of the Shadhiliyya in Alexandria: Buildings and Manuscripts", a.e., s. 63-71; R. McGregor, "Akbarian Thought in a Branch of the Egyptian Shadhiliyya", a.e., s. 107-117; M. Sedgwick, "The 'Traditionalist' Shadhiliyya in the West Guenonians and Schuonians", a.e., s. 353-371; A. M. Mohamed Mackeen, "The Early History of Sufism in the Maghrib Prior to al-Shadhili", JAOS, XCI/3 (1971), s. 398-408; a.m.f., "The Rise of al-Shadhili (D. 656/1258)", a.e., XCI/4 (1971), s. 477-486; T. Graham, "Abo'l-Hasan Shadheli and the Shadheliya", *Sufi*, sy. 7, London 1990, s. 22-26; P. Lory, "al-Shadhili", *EI*² (İng.), IX, 170-172; a.m.f., "Shadhiliyya", a.e., IX, 172-175; M. Baha Tanman, "Şâzelilik", *DBİst.A*, VII, 139-141; Ömer Tuğrul İnançer, "Şâzelilik", a.e., VII, 140-141.



AHMET MURAT ÖZEL

ŞÂZERVÂN

(الشاذروان)

Kâbe'nin temellerinin
üst tarafındaki çıkıntı.

Kâbe'nin temelleri ile 25 cm. içeriden başlayan duvarların arasında kalan, 45° meyilli ve üzeri mermerle kaplı kısımdır. Üzerinde Kâbe örtüsünü tutturmak için bakır halkalar yer almaktadır. Kelimenin aslı Farsça *şâzîrvân* olup (*Mv.F*, XXV, 314) Kâbe'nin bu bölümüne, yapı eteği tarzındaki çıkıntısı izarı andırdığı veya üzerinde yer alan bakır halkalara Kâbe'nin örtüsü bağlandığı için *te'zîrû'l-beyt* de denir, ayrıca *cezz* (her şeyin aslı, temeli) veya *cedr* (duvarın temeli) adı da verilir (*Lisânü'l-'Arab*, "cdr", "czr" md.).

Kâbe'nin doğu, batı ve güney tarafında yer alan ve mütezemin bulunduğu bölümde burada dua edeceklere kolaylık sağlamak için kaldırılan şâzervânın her bir cephesinin genişliği ve yüksekliği hakkında farklı bilgiler verilir. Ancak bu, herhangi bir değişikliğe uğramasından değil muhtemelen metrik sistemdeki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Ezrakî şâzervân taşlarının toplam sayısını altmış sekiz olarak verir. Rûknülyemânî ile Rûknülgarbî arasında, içlerinde 3,5 arşın uzunluğunda sonradan kapatılan eski kapının eşiği durumundaki taş da olmak üzere yirmi beş adet, Rûknülyemânî ile Rûknühacerülesved arasında on dokuz, Rûknüşşâmî ile Rûknühacerülesved arasında yirmi üç adet taş vardır (*Ahḥbâru Mekke*, I, 217-218). İb-

râhim Rifat Paşa, Kâbe'nin ölçülerini günümüze yakın biçimde belirtirken şâzervân ölçülerini kuzeyde 50 cm. yükseklik ve 39 cm. genişlik, batı duvarında 27 cm. yükseklik ve 80 cm. genişlik, güneyde 24 cm. yükseklik ve 87 cm. genişlik, doğu duvarında 22 cm. yükseklik ve 66 cm. genişlik şeklinde vermektedir (*Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 263). Kâbe'nin Hatim tarafında şâzervân, 13 cm. yükseklik ve 45 cm. enindeki bir basamak daha daraltılmış olarak devam eder. Ancak bu bölüm bazılarınca şâzervândan sayılmaz. Başlangıçta üstünde yürünebilecek bir yüzeyi olan şâzervân duvarı daha sonra kolay yürünemeyecek şekilde 45° eğimli hale getirilmiştir. Şâzervânın tamamı üzerinde Kâbe'nin örtüsünü aşağıdan bağlamak için elli beş bakır halka bulunmaktadır.

Şâzervân, Kureyşliler'in 605 yılında Kâbe'yi imarları sırasında maddî imkânlarının yetersizliğinden dolayı Kâbe'nin duvarının kalınlığını azaltmalarından sonra ortaya çıkmıştır. Bu bölümün, Abdullah b. Zübeyr tarafından 684'te gerçekleştirilen imar esnasında Kâbe'nin temelini sudan, rutubetten veya aşınmaktan korunması için yapıldığı da rivayet edilmektedir. Şâzervân 542 (1147-48), 838 (1434-35), 841 (1437-38), 846 (1442), 1010 (1602), 1022 (1613), 1098 (1687) ve 1417 (1996-97) yıllarında bakım ve onarım görmüştür.

Şâzervânın Kâbe'nin aslından mı olduğu yoksa sonradan mı ilâve edildiği hususunda farklı görüşler vardır. Âlimlerin çoğunluğuna göre şâzervânın tamamı Kâbe'ye dahildir ve tavaf sırasında bedeninin bütününü bunun dışında olması gerekir. Çünkü Kureyşliler imar esnasında şâzervânı dışarıda bırakmıştır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'in görüşü bu doğrultudadır. Hatta vücudun bir kısmının tavaf sırasında onun üzerinde bulunması veya bir adım dahi olsa üstüne basılması halinde tavaf sahih olmaz. Hacerülesved'i öpmek için eğilen kimse bazan şâzervân üzerine basarak tavafına zarar verir. Hanefîler başta olmak üzere âlimlerin bir kısmına göre ise şâzervân Kâbe'den değildir. Çünkü Kâbe duvarının alt kısmına konan, bilhassa duvarın sellerden zarar görmesini engellemek için bir destek mahiyetindedir ve bu konuda sahih bir rivayet yoktur. Bu âlimlere göre Abdullah b. Zübeyr, Kâbe'yi Hicr tarafına doğru genişletmiş ve onu yıkıp Hz. İbrâhim'in temelleri üzere bina etmiştir. Daha sonra Haccâc tarafından yaptırılan yapıda bu kısım değiştirilmemiştir. Muhibbüddin et-Taberî *İstikşâ'u'l-beyân fi mes'ele-ti's-şâzervân* (Berlin Staatsbibliothek, nr.

5536/10), Mısırlı âlim Hasan el-İdvî el-Mâlikî, *Kenzü'l-me'tâlib fi fazli'l-Beyti'l-Harâm ve'l-hicr ve's-şâzervân ve mâ fi ziyâreti'l-kabri's-şerîf mine'l-me'ârib* (Kahire 1279, 1282) adıyla birer eser kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezrakî, *Aḥḥbâru Mekke* (Wüstenfeld), I, 217-218; Nevevî, *el-Mecmû'* (nşr. Muhammed Necîb Mutîî), Riyad 1423/2003, VIII, 22-23; Takıyyüddin el-Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 183-185; Necmeddin İbn Fehd, *İthâfû'l-verâ bi-aḥbâri Ümmi'l-kurâ* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1404/1983, II, 510; IV, 82-83, 119, 196; M. Abdürraûf el-Münâvî, *et-Tevkîf 'alâ mühimâtü't-te'ârif* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1410/1990, s. 421; Ali b. Tâceddin es-Sincârî, *Menâ'ihu'l-kerem fi aḥbâri Mekke ve'l-beyt ve vülâti'l-Harem* (nşr. Cemîl Abdullah M. el-Mısrî - Mâcide Faysal Zekerıyyâ), Mekke 1419/1998, III, 520, 541; V, 29; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, Kahire 1344/1925, I, 263; Hüseyin Abdullah Bâselâme, *Târîhu'l-Kâbeti'l-mu'azzama*, Kahire 1420/2000, s. 108-112; M. İlyâs Abdülganî, *Târîhu Mekketi'l-Mükerrime kadîmen ve hadîşen*, Medine 2001, s. 51, 52, 53, 54; "Şâzervân", *Mv.F*, XXV, 314-315.



NEBİ BOZKURT

ŞÂZİLÎ

(bk. ŞÂZELÎ).

ŞEÂİR

(bk. ŞİÂR).

ŞEB-i ARÛS

(شب عروس)

Düğün gecesi anlamında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin ilâhî sevgiliye kavuşmasına işaret eden öldüğü gece; bu gecenin yıl dönümlerinde yapılan tören (bk. MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-i RÛMÎ).

ŞEBÂNKÂREÎ

(شبانکاره ای)

Muhammed b. Ali
b. Muhammed Şebânkâreî
(ö. 759/1358 [?])

İranlı şair ve tarihçi.

Tahminen 697 (1298) yılında Fars bölgesinin Şebânkâre şehrinde doğdu. Şairliğinin yanı sıra Farsça *Mecma'u'l-ensâb fi't-tevârih* adlı eseriyle tanınmaktadır. Şiirlerinde övdüğü İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ın veziri Gıyâseddin Muham-